

Біблія і культура

Випуск 5

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України
Науково-дослідний центр „Біблія і культура”

Біблія і культура

Збірник наукових статей

Випуск 5

Чернівці

„Рута”

2003

Біблія і культура: Збірник наукових статей. Випуск 5 / За редакцією А.Є. Нямцу. – Чернівці: Рута, 2003. – 312 с.

У збірнику вміщено статті, в яких розглядаються актуальні проблеми теорії літератури, порівняльного літературознавства, культурології, а також літературознавчі, філософсько-теологічні та лінгвістичні проблеми функціонування легендарно-міфологічного та біблійного сюжетно-образного матеріалу в культурі різних часів і народів.

Для літературознавців, лінгвістів, культурологів, філософів, а також усіх, хто цікавиться проблемами розвитку світової культури.

ISBN 966 – 568 – 664 – 5

Редакційна колегія

Упорядник і відповідальний редактор – доктор філологічних наук, професор **Нямцу Анатолій** (Чернівці);

Заступник відповідального редактора з питань мовознавства – кандидат філологічних наук, доцент **Ткач Людмила** (Чернівці);

Відповідальний секретар – доктор філологічних наук, професор **Скаб Мар'ян** (Чернівці);

Жулинський Микола, академік НАН України (Київ);

Мишанич Олекса, член-кореспондент НАН України (Київ);

Німчук Василь, член-кореспондент НАН України (Київ);

Сивокінь Григорій, доктор філологічних наук, професор (Київ);

Сулима Микола, доктор філологічних наук, професор (Київ);

Ткаченко Анатолій, доктор філологічних наук (Київ);

Штонь Григорій, доктор філологічних наук, професор (Київ);

Бостан Григорій, доктор філологічних наук, професор (Чернівці);

Мельничук Богдан, доктор філологічних наук, професор (Чернівці);

Нарівська Валентина, доктор філологічних наук, професор (Дніпропетровськ);

Турган Ольга, доктор філологічних наук, професор (Запоріжжя);

Потніцева Тетяна, доктор філологічних наук, професор (Дніпропетровськ);

Гуйванюк Ніна, доктор філологічних наук, професор (Чернівці);

Бучко Дмитро, доктор філологічних наук, професор (Тернопіль);

Герман Костянтин, доктор філологічних наук, професор (Чернівці);

Антофійчук Володимир, доктор філологічних наук, професор (Чернівці);

Бунчук Борис, доктор філологічних наук, професор (Чернівці);

Пригодій Сергій, доктор філологічних наук, професор (Київ);

Слухай Наталія, доктор філологічних наук, професор (Київ).

Рецензенти

Нарівська Валентина, доктор філологічних наук, професор (Дніпропетровськ);

Ткаченко Анатолій, доктор філологічних наук, професор (Київ).

Свідоцтво державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України № 5194 серія КВ від 13.06.2001 року

Міжнародне видання

Збірник входить до переліку наукових видань ВАК України

Друкується за рішенням Вченої Ради

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Видання здійснене за підтримки декана юридичного факультету ЧНУ,

доктора юридичних наук, професора **Петра Пацурківського**;

декана біологічного факультету ЧНУ, доктора біологічних наук, професора **Михайла Марченка**;

кандидата філологічних наук, доцента **Романа Турчина**

ISBN 966 – 568 – 664 – 5

© Видавництво „Рута” Чернівецького національного університету, 2003

Зміст

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Порівняльне літературознавство. Теорія літератури

<i>Гром'як Р.</i> Мовний шар (рівень) структури літературно-художнього твору з рецептивно-комунікативного погляду	5
<i>Няму А.</i> Лазарь – Дракула – Франкенштейн (типологія мотива “омертвевшей души” в літературі)	14
<i>Турган О.</i> Дзеркало в системі художнього світовідчуття Лесі Українки	32
<i>Моклиця М.</i> Сильова функція маски в літературі модернізму	38
<i>Бунчук Б.</i> Поліметрія в поетичній творчості Лесі Українки 90-х років	43

Біблія і світова література

<i>Мороз Л.</i> Бог і Україна, Віра й Церква в історичній драматургії Михайла Старицького	52
<i>Астаф'єв О.</i> Християнський риторизм Юрія Клена	60
<i>Рихло П.</i> Біблійні мотиви у творчості Альфреда Маргул-Шперберга	78
<i>Потницька Т.</i> Танець семи покривал. Миф о Саломее в англійській літературі кінця ХІХ в.	89
<i>Няму А.</i> Роман Яна Добрачинського “Письма Никодима” в контексті літературної євангельської традиції	95
<i>Антофійчук В.</i> “Юда Іскаріот” Леоніда Андреева – “На полі крові” Лесі Українки: спроба нової інтерпретації	104

Легендарно-міфологічна традиція у контексті світової культури

<i>Пригодій С.</i> Античний дискурс у літературі США	108
<i>Драненко Г.</i> Художнє переосмислення традиційного міфологічного сюжету про Алкмену та Амфітріона в літературі ХХ ст.	161
<i>Якубовська Н.</i> Продовження традиційного сюжету в оповіданні Л. Фейхтвангера “Одіссей і свині, або Про незручність цивілізації” як засіб осучаснення міфологічних структур	172
<i>Паранюк Д.</i> Антиутопічна традиція в романі Дина Кунца “Полночь”	178
<i>Демченко В.</i> “І вічністю наповнювана мить...” (інтерпретація легенди про Фауста Й.В. Гете в оцінках сучасних українських та російських дослідників)	186

Традиція у контексті слов'янських літератур

<i>Черноиваненко Е.</i> Эта необыкновенная “Обыкновенная жизнь”	192
<i>Хазан В.</i> Три заметки о пушкинских подтекстах в русской литературе ХХ века ...	200
<i>Кирилюк С.</i> Фаустівська традиція в українській інтелектуальній прозі ХХ ст. (на матеріалі роману В. Домонтовича “Доктор Серафікус”)	209
<i>Тарангул І.</i> Традиції літературної сказки в драматургії Е. Шварца	214
<i>Подмогильная Н.</i> Хлестаков и Бусыгин	218

Перекладознавство. Культурологія

<i>Шахова К.</i> Про Миколу Лукаша – перекладача з Божої ласки	224
<i>Ткаченко А.</i> Комп'ютер і собор: реалії і візії	230

1954. — 269 p.
15. Michel, Natacha. Giraudoux, le roman essentiel. — Paris: Hachette, 1998. — 220 p.
16. Moraud, Yves. "Amphitryon 38" a l'йpoque de sa crйation // Cahiers Jean Giraudoux, n° 5. — Paris: Grasset, 1976. — pp. 31-37.
17. Moraud, Yves. L'origine du futur dans le thйtre de Giraudoux // Littйrature et origine. Actes du colloque international de Clermont-Ferrand du 17-19 novembre 1993. — Paris: Nizet, 1997. — pp. 115-129.
18. Niderst, Alain. Jean Giraudoux ou L'impossible йternitй. — Paris: Nizet, 1994. — 74 p.
19. Pommier, Rйnnй. Giraudoux. Amphitryon 38, acte II, scйne 2 // Explication littйraire. — Paris: Sйdes, 1990. — pp. 147-176.
20. Robichez, Jacques. Le thйtre de Giraudoux. — Paris: Sйdes, 1976. — 290 p.

Наталія Якубовська (Чернівці)

ПРОДОВЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО СЮЖЕТУ В ОПОВІДАННІ Л. ФЕЙХТВАНГЕРА "ОДІСЕЙ І СВИНІ, АБО ПРО НЕЗРУЧНІСТЬ ЦИВІЛІЗАЦІЇ" ЯК ЗАСІБ ОСУЧАСНЕННЯ МІФОЛОГІЧНИХ СТРУКТУР

У статті розглядається функціонування гомерівського мотиву "Одіссеї" в рамках структурного прийому продовження сюжету. Актуальність дослідження використання міфологічної проблематики зумовлюється великими можливостями художнього використання міфу в області сюжетоскладання, характерології і концепції всього літературного твору в цілому та зростання в мистецтві ХХ ст. ролі філософських аспектів художніх структур, що пов'язується зі світовими процесами інтелектуалізації прози (13, с. 53–54). Дана стаття має за мету дослідити наповнення ключових сюжетних вузлів гомерівської поеми новими проблемно-тематичними концепціями. Автор приходить до висновку, що трансформація міфологічного матеріалу дозволила письменнику активізувати і чітко окреслити намічену в давньогрецькій поемі ідею моделі еволюції суспільства.

"Одісей і свині, або Про незручність цивілізації" Л. Фейхтвангера є типовим продовженням поеми Гомера "Одіссеї". Збільшення кількості пригод Одіссея не є новим у використанні античного зразка. Ще грецький письменник II ст. до н. е. Аполлодор у довіднику "Міфологічна бібліотека" (2) констатує кількість пригод головного героя, і, на думку М. Грабарь-Пассек (5, с. 102), таким чином намагається пов'язати плавання Одіссея в італійських водах з історією Риму, що могло б приписати багатьом правителям походження від героїчного першопредка. У середньовічній літературі продовження подорожей Одіссея розглядається як мотив бажання волі (Бенуа де Сент-Мор) або невгамовного прагнення до знань (Й. Говер) (див.: 15).

В літературі ХХ ст. нові подорожі гомерівського героя знаходимо в "Одіссеї" Н. Казандзакіса (1938), в якій звучить мотив вічного мандрівника, що прагне створити нове суспільство. Повість "Ніхто" (1981) Є. Анджеєвського описує останню подорож Одіссея, котра моделює духовну деградацію та крах ілюзій головного героя.

Звернення до античної міфології, зокрема до гомерівського епосу, було однією з плідних тенденцій німецької літератури. Перші відомі обробки грецьких поем з'являються у ХІІ ст. у творі Гербота з Фріцлара "Пісня про Трою", та у творчості шпільманів, зокрема у поемах "Герцог Ернст", "Орендель" і у "Пісні про Олександра" священика Лампрехта, герої яких переживають такі ж пригоди як у Гомера. Згодом, у XIV ст., однією з найкращих середньовічних обробок переказу про Трою стає твір Конрада з Вюрнбурга, що поєднує гомерівський матеріал з "Героїдами" Овідія, "Ахеллеїдами" Статія та "Енеїдою" Вергілія. Поява перекладів "Одіссеї" та "Іліади" на німецьку мову в кінці ХVІ та на початку ХVІІ ст. відповідно, спричинили активне використання гомерівських мотивів. Образ Одіссея привертає у ХVІІ ст. увагу таких митців як А. Піхлера, Е. Штрахвіца, Т. Кернера, М. Возендонка, Г. Гауптмана та ін. (7, с. 78). Постійний інтерес письменників до загальновідомих грецьких поем пояснюється, на думку І. Гузара, відсутністю чисто декоративного, статичного елемента в гомерівській поезії, що наближає її до реалізму (7, с. 80).

що постарів, він вплинув на континуум гомерівської Итаки: “Конечно, не все на Итаке было так же как прежде, да и ни на одном из семи островов не было так же как прежде” (11, с. 416). Зміни торкнулися також і образу мислення людей. Як зазначає автор, звичай стали м'якшими, люди слабкішими, громадяни хотіли думати самі та “дошли в своей дерзости до того, что обзавелись собственным мнением” (11, с. 416).

Плавний перехід від авторського слова у власне-непряму мову викликає “змішування в одному висловлюванні двох голосів” (3, с. 118), яке А. Андрієвська називає “мовленневою контамінацією автора і персонажа” (1, с. 7). Так, у фразі “Теперь миновала пора героев ...” (11, с. 416) відчувається смуток головного героя за минулим і його негативне ставлення до нових реалій життя. Включення думки персонажа в мовленнєвий потік оповідача у поєднанні з наступною фразою оповідача: “И тогда приходилось самому благородному скитальцу Одиссею прилагать руку и бить недовольных своим жезлом по спине или по голове” (курсив наш – Н. Я.) (11, с. 416), викликає очевидне їх пародіювання та підкреслює “ідеологічну дистанцію” (8, с. 234) між автором і героєм.

Нові соціальні зміни Одиссей відчуває в поведінці членів своєї сім'ї. Телемах має “собственные взгляды на некоторые вещи” (11, с. 417), які непокоять батька, хоча і стримує себе, і як пише автор, “ни разу не излетало слово противоречия из ограды его зубов” (11, с. 416). Пенелопа також приховує від головного героя свої почуття та спогади про часи його тривалої відсутності. Фейхтвангер натякає на можливу зраду Пенелопи: “... она, уж конечно, не раз приглядывалась к женихам, размышляя, кого избрать ...” (11, с. 417), спираючись на древні версії про любовні стосунки між Пенелопою та Амфіномом (2, с. 188). Проте, Одиссей не дуже переймається цим, а діє рішуче – вішає служниць, щоб припинити пересуди. Головний герой чинить “правосуддя” за своїми законами, караючи всіх тих, хто намагається похитнути міф про нього, оспіваний в піснях, і частиною якого є “благородна і віддана” Пенелопа. Одиссей ігнорує зміни, що відбуваються на острові. Гомерівський воїн починає не вписуватися в суспільні умови життя, що складаються. Все навколо поступово змінюється, а ітакійський цар приховує це звуками пісень про свої подвиги та подорожі, ніби бажаючи перенестися у далекий світ минулого.

Нове трактування гомерівського мотиву, ніби, пояснюється автором епізодом про наявність численних версій про Троянську війну та подорожі Одиссея: “Тому, что было на самом деле порой и не верили, а из того, во что верили, не все было на самом деле. Но постепенно множество повестей сплеталось в одну повесть, а из разных правд рождалась одна правда” (11, с. 417–418). Сам Одиссей тепер не може відрізнити правду від вигадки. Перші сумніви з'являються у головного героя щодо кількості вбитих женихів. Проте, щоб недовго гадати, він зменшує їх від трьохсот осіб до ста вісімнадцяти: “Такое преувеличение он не мог допустить, пришлось внести поправку” (11, с. 418). Тож, неточності “єдиної правди” не виключають й інші розбіжності між істинним та вигаданим, натякає автор.

Художнє бачення давньогрецької поеми письменником ХХ ст. ускладнюється включенням в оповідну структуру образу Гомера. Проте, на відміну від повісті грецького письменника К. Варналіса “Щоденник Пенелопи”, де Гомер з'являється в канві оповіді як співець, що за плату оспівує можновладцям славу греків, фейхтвангерівський Гомер перетворюється в загальну назву для позначення будь-якого співця. Отже, автор торкається питання реальності самої постаті давньогрецького аеда та приналежності “Одиссеї” одному автору. Німецький письменник використовує версію про переклад імені славетного співця (згадку про що знаходимо в праці Н. А. Флоренсова (12, с. 66)) і стверджує, що “Гомер” – Це означало: “супутник”, “той, хто не може ходити сам” (11, с. 419). Розшифровуючи свій переклад, Л. Фейхтвангер намагається пояснити традиційне зображення славетного грека: “... многие певцы были слабы зрением, а то и просто слепы ...” (11, с. 419). Тож, власного співця Фемія Одиссей також називає гомером.

Змінюючи фабульний простір, піддаючи сумніву істинність протозразка та його автора, Л. Фейхтвангер зберігає концепцію гомерівського образу Одиссея. Як і в багатьох ранніх обробках “Одиссеї”, головний герой оповідання наділений “заносчивым

любопытством" (11, с. 420). Усвідомлення того, що "за всеми далями жили люди, царя покинути Итаку і відплисти до далекої Схерії відвідати царя Алкіноя та висловити йому подяку за свій порятунок. При згадці про Феакію у фейхтвангерівському Одиссеї іноді прокидається сумнів у правильності вибору, який він зробив колись, відмовившись залишитися на Схерії, "чтобы перенять разум и нравы феакиан" (11, с. 421). Авантюристський дух та питання: "Що я втратив?" вимагають нової подорожі, яка дозволяє Одиссею зануритися у мрію про колишні пригоди та подвиги.

У роздумах Одиссея про вдачу та звичаї феакійців виринає вічна проблема існування людства, проблема миру та війни. Головний герой протиставляє "богоравных ахеан" (11, с. 420) та жителів острова Схерія. Перші для поповнення матеріальних благ "шли походом на далеких людей востока, о чьих сокровищах довелось им прослышать, чтобы с мечем в руке эти сокровища разграбят" (11, с. 420); другі – "создавали всякие блага своим разумом, исполненным мудрого порядка трудом" (11, с. 420). Феакійців Одиссей називає несхожими на інших людей, вони є тими, існування кого ще не сумісне з баченням життя головним героєм. Вони, на противагу йому, "не дорожили славой сокрушителей крепкозданных городов" (11, с. 420), що різко суперечить світогляду славного ахейця. Проте, у невласне-прямій мові в роздуми персонажа про ахейців закрадаються слова зовсім не притаманні йому, такі як "разграбят сокровища" замість "завоювати". Авторське словосполучення з оціночним відтінком, вкладене в уста Одиссея, виражає негативне відношення автора до завойовників і примушує головного героя заперечити власний спосіб життя, адже він – один із ахейців.

Зображуючи країну феаків, яку А. Боннар називає "Ельдорадо" та "острівком золотого віку" (4, с. 88), Л. Фейхтвангер, який активно працював у жанрі історичного роману, використав численні дослідження про виникнення грецької поеми-подорожі. "Одиссея" була написана приблизно в епоху відкриття і завоювання греками західного Середземномор'я. Зростаюча потреба в олові, відсутньому в Греції, штовхає греків до відкриття двох морських шляхів – на Кавказ, та через Мессинську протоку до Етрурії. Останній шлях співпадає, як зазначає А. Боннар, з маршрутом морської подорожі Одиссея, а сама "Одиссея" "створювалась для всієї цієї братії авантюристів, моряків і колоністів, яка слідувала цим шляхом, а також для багатих торговців, для воєнної олігархії гарячково заклопотаної виготовленням зброї" (4, с. 79).

Відлуння цієї думки знаходимо у змалюванні перебування Одиссея на острові Схерія. Доблесний герой вражений розкішшю та багатством царя Алкіноя. Та найбільше Одиссея схвилював "иссиня-черный" метал – залізо. Випробувавши спис із залізним наконечником, ітакієць визнає, що зброя та домашнє начиння з цього металу повинні бути найкращими від усіх інших. Цар феаків погоджується з ним, але зазначає, що поки що дозволяє виробляти з заліза лише зброю. Він каже: "Я охотно употребил бы его с большей пользой, изготовляя из него утварь для дома и орудия для пашни. Но люди алчны, и разумный народ прав, если остерегается заранее" (11, с. 435). Письменника хвилюють проблеми суспільного буття людини, його життя і моралі в умовах миру і війни.

Слова Алкіноя відображають універсальні реалії людського існування, що підтверджуються численними історичними прикладами, і він продовжує: "Боюсь, что придется нам еще многим снести голову иссиня-черным железом, прежде чем удастся обратить его людям на пользу" (11, с. 425). Вічна проблема вибору між добром і злом проходить крізь тисячоліття і звучить так само актуально сьогодні, як і в сиву давнину. У словах фейхтвангерівського героя зближаються і накладаються два часові пласти – у словах гомерівського та сучасний: "В поетичному наступі заліза на гомерівського читача ніби відображено приближення нового залізного віку..." (12, с. 124), а в оповіданні ХХ ст. "иссиня-черный" метал, що несе великі зміни та загрозу, стає символом атомної ери. Страх Одиссея перед можливими наслідками приходу заліза на Итаку, це – страх сучасних письменнику людей перед атомною катастрофою, яка може чекати людство внаслідок нерозумного його використання, що підтвердили жахливі події у Хіросимі та Нагасакі.

Необхідність прийняття важливого рішення – чи залишитися на острові щоб пізнати всі нововведення феакійців, повністю розкриває сутність фейхтвангерівського

Одіссея. На думку І. В. Шталь, герой епосу – “абсолютизоване позитивне начало” (14, с. 89), тож Одиссей повинен відповідати йому. Описуючи свого героя, Фейхтвангер використовує постійні гомерівські епітети, значення яких відповідає поняттю ідеалу: “богоравный”, “многославный”, “многоопытный”, “мудрый”, “разумный”, “прозорливый”, “благородный”, “многомудрый”, “хитроумный”, “многоумный”. Кожен з прикметників містить у собі відтінок найвищого ступеня якості, абсолютизуючи цю якість. Опинившись перед звабливо-хвилюючим новим, у фейхтвангерівському герої знову прокидається прагнення пізнати незвідане, проте, він не впевнений у своїх силах: “Но ему было уже шестьдесят, и он стыдился стать посмешищем молодежи, если вдруг он, старик, начнет учиться, как малое дитя, да еще делать ошибки. На Итаке, в милой отчизне, не было ничего неведомого, там он мог на все ответить и был, без сомнения, *самым разумным*” (курсив наш – Н. Я.) (11, с. 432). Одиссеєм володіє страх опинитися поза рамками ідеалу “до якого звичайній людині племені потрібно прагнути, ... але досягнути який для неї фактично неможливо” (14, с. 89). Наближення до звичайних людей, спічного “всіх” і “кожного” (14, с. 68–73) приведе до того, що він, Одиссей, припинить своє існування як герой. До того ж, писемність, яку опанували феакійці, зробить непотрібним Одиссеєве “хитроумие” та “изворотливость”, котрими він прославився, і навіть він, Одиссей, не зможе ухилитися від своїх обіцянок. Писемні зобов’язання ще більше лякають героя, ніж залізо.

Все це примушує “прозорливого” героя відмовитися від пропозиції царя Алкіноя залишитися на Схерії. На схилі літ Одиссей, звершивши багато славних подвигів, доживає свій вік і насолоджується владою, гріючись у променях своєї слави: “Ныне все зло исчезло в пучине шумящего моря, а ему (Одиссею) досталась слава, такая слава, которой теперь, после смерти Ахилла, не был вознесен ни один из людей земнородных” (11, с. 417). Сила покинула царя Итаки, і, як іронічно підмічає автор, більша частина роботи дістається тепер на долю Афіни. Тож слава стає для Одиссея формою життя, єдиним, що залишилося з часів троянської війни, що він повинен зберегти.

Нова зустріч ітакійського правителя з гомером царя Алкіноя, Демодоком, найславетнішим з поміж гомерів, ще раз заставляє Одиссея пережити давно минулі події Троянської війни, так майстерно відображені в піснях. Однак ахейський вождь відмічає, що реальний епізод про троянського коня не відповідає піднесено-урочистим віршам старця, тому що довге вичікувальне перебування грецьких воїнів в тісному чреві дерев’яного коня викликало, як пригадує Одиссей, лише “низменные и нелепые прихоти” (11, с. 431). Гомерівська поема не лише дегероїзується, а й деякою мірою “вивертається”. Стирання надумано-вигаданого показного блиску з реальних подій, що вивільняються з пам’яті головного героя, примушує Одиссея замислитися над людською нерозумністю і над тим, як безглуздо завжди поводять себе люди. Власний страх перед новим – залізом та писемними знаками, приводить царя Итаки до усвідомлення головного – “по воле богов человеку столь трудно избавиться от косности мысли и ясно смотреть на мысли” (11, с. 431). Людині важко відмовитися від знайомого старого та зробити крок до нового, яке є незнайомим, а, отже, – лякає. Тож славетний герой Троянської війни воліє залишитися у своєму тихому світі, розмірений плін життя якого ніщо не порушує.

На Схерії Одиссей потрапляє у вир змін, що все більше захоплюють його. Зміни проникають у святе святих – пісні про його славетне минуле: “... больше стало и более льстиво улещала его нимфа Калипсо” (11, с. 432). Чим частіше Одиссея що він і робить, розповідаючи Демодоку справжню історію про своє перебування на острові Цирцеї.

Гомерівський епізод про підступну чарівницю не лише руйнується самим Одиссеєм, а й стає метафоричним уособленням його власного душевного конфлікту. Спроба зі страхом розбігаються, намагаючись сховатися, тому Одиссей перетворює на людину лише Ельпенора. Славного ватажка греків вражають слова, з якими до нього звертається його товариш: “Ты снова явился, злой нарушитель покоя? Ты снова хочешь нас мучить, подвергать наши тела опасностям и требовать решений от наших душ?”

Сладко быть тем, чем я был ... и не ведать сомнений; так ли мне поступать или этак? ... зачем насильно возвращаешь меня к ненавистной прежней жизни?" (11, с. 435). Так само зображує цей епізод і К. Варналіс у "Щоденнику Пенелопи". Проте в небажанні супутників Одиссея повернутися до людського світу грецький письменник вбачає страх перед суєтністю та складністю реальності, тоді як Л. Фейхтвангер своє бачення цієї ситуації виражає думкою головного героя: "... сам он (Одиссей) так же упрямо не желал войти в более светлый и строгий мир, который открыли перед ним феакияне" (11, с. 436). Демодок відмовляється розповідати справжню історію Одиссея і свиней, пояснюючи це тим, що така розповідь "не годится для стихов" (11, с. 436). Автор ніби ще раз мотивує відхід від гомерівського героїчного життя, яке кануло у небуття, і продовжує словами Гомера: "Для ныне живущих смертных такое несоединимо с песнями ... Быть может, когда-нибудь потом ..." (11, с. 436). В останніх словах закладена авторська думка про те, що прийде час, коли люди зможуть і будуть готові сприйняти "правду" – нову, кращу, мирну цивілізацію, перестануть ховатися від неї, будуючи свої стосунки на старих варварських відносинах. Оповідання завершується поверненням Одиссея на Ітаку, у свій старий світ, з тими ж численними героїчними "казками", що з часом стирають з пам'яті старого героя правду; шматок заліза, подарований царем Алкіноєм, покривається іржею. Тож Фейхтвангерівський персонаж, що так багато пізнав, лише на мить наближається до людей нового часу, залишається вірним гомерівському образу Одиссея та духу своєї епохи. Водночас, завершальний абзац твору звучить як гімн нестримності людського прогресу: "Но все же сын его (Одиссея – Н. Я.) и приемник Телемах узнал название этого иссиня-черным, этим неведомым металлом, – но лишь после долгой борьбы и обильного кровопролития" (11, с. 437). У цих словах відчувається кардинальна зміна світоглядних ідеалів самого автора, його відмова від ідей Г. Лессінга (погляду на історію як на низку хаотичних, беззмістовних подій) та А. Шопенгауера (відмову від дії і боротьби на користь бездіяльності та споглядання), яких він довгий час притримувався у своїй творчості. Як зазначає Т. С. Ніколаєва "У повоєнних історичних романах (що й можна сказати про розглянуте оповідання, написане на міфологічному матеріалі – Н. Я.) з очевидністю позначається віра в історичний прогрес, хоча і поняття це він (Л. Фейхтвангер – Н. Я.) іноді абсолютизує. Не трагічна рівновага добра та зла, не безглуздий хаос подій, що повторюються, а необхідність та неминучість поступального розвитку історії" (9, с. 47–48). Таким чином, Фейхтвангерівський Телемах виступає передвісником нового часу, нових людських колективів, що відстоюють своє право, а країна феаків символізує віру письменника у можливість перетворення світу в чарівну країну миру та мудрості.

Література

1. Андреевская А. А. Несобственно-прямая речь в художественной прозе Луи Арагона. – Киев, Изд-во Киевск. ун-та, 1967. – 171 с.
2. Аполлодор. Мифологическая библиотека. – Л.: Прогресс, 1975. – 344 с.
3. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Худож. лит., 1975. – 502 с.
4. Боннар Андре. Греческая цивилизация, т. 1. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1994. – 448 с.
5. Грабарь-Пассек. Античные сюжеты и формы в западноевропейской литературе. – М.: Наука, 1966. – 230 с.
6. Гузар І. Ю. Антична тематика в сучасній німецькій соціалістичній літературі // Іноземна філологія. вип. 17. Львів: вид-во Львівського ун-ту, 1968. – С. 104 – 107.
7. Гузар І. Ю. Вплив творчості Гомера на формування реалізму в німецькій літературі // Іноземна філологія. Міжвід. респ. зб. / Львівський ун-т., вип. 4, 1965. – С. 76 – 81.
8. Долинин К. А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1985. – 288 с.
9. Николаева Т. С. Эстетические и философские взгляды Лиона Фейхтвангера // Реализм в зарубежных литературах XIX – XX веков. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1979. – С. 3 – 49.
10. Нямцу А. Поэтика традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 1999. – 176 с.
11. Фейхтвангер Лион. Одиссей и свиньи, или о неудобстве цивилизации // Лже-Нерон. Рассказы. – М.: Правда, 1990. – С. 415 – 437.
12. Флоренсов Н. А. Троянская война и поэмы Гомера. – М.: Наука, 1991. – 144с.

13. Фортунатова В. А. Миф и проблемы современности в прозе ГДР // Литературные связи и проблемы взаимодействия. – Межвуз. сборник. Горький: Изд-во ГГУ, 1983. – С.46–54.
14. Шталь И. В. Гомеровский эпос. – М.: Высшая школа, 1975. – 246 с.
15. Frenzel Elisabeth; Stoffe der Weltliteratur; e. Lexicon dichtungsgeschichtl. Ldgsschnitte / Elisabeth Frenzel. – 6. Aufl. – Stuttgart: Krüner, 1983. – 886 s.
16. Le Petit Larousse Illustré. – P., 2002. – 1786 p.

Дан Паранюк (Черновцы)

АНТИУТОПИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В РОМАНЕ

ДИНА КУНЦА “ПОЛНОЧЬ”

В фантастике XX в. отчетливо прослеживается тенденция активной трансформации легендарно-мифологических, литературных и других традиционных структур, которые используются авторами для создания ассоциативно-символических слоев, позволяющих сконцентрировать в едином художественном целом чрезвычайно сложные и противоречивые общечеловеческие проблемы.

Роман Д.Кунца “Полночь” является показательным примером одного из перспективных современных течений в фантастике, которое активно осваивает наиболее сложные и актуальные проблемы цивилизации, связанные с научно-техническим прогрессом. Писатель не просто использует новейшие философские и этико-психологические концепции, связанные с попытками осмыслить драматические антиномии, возникающие в процессе столкновения человеческого и искусственного начал. Он концентрирует внимание на тех основополагающих онтологических и нравственных конфликтах, которые неизбежно возникают в непростых взаимоотношениях между человеком и цивилизацией.

Ассоциативно-символический подтекст “Полночи” определяется разработкой универсальной триады “город-государство-микрокосмос”, которая мифологизируется на многочисленных формально-содержательных уровнях. Роман построен на взаимодействии нескольких сюжетных линий, объединяемых принципиально значимой общекультурной антиномией “творец и его создание”. События разворачиваются в провинциальном городке Мунлайт Коув, который, как подчеркивается в самом начале, “всегда был тихим, захолустным городком” (4, с.6), в котором раньше все подчинялось естественным человеческим ритуалам, его бытие определяет “неспешный, размеренный ритм жизни” (4, с.6). Правда, уже в начале романа есть ряд информационно-сигнальных реплик, которые в совокупности образуют модель принципиально зыбкого мира: “...иногда, особенно с наступлением темноты, могло показаться, что это спокойствие не сна, а смерти” (4, с.6). Последующее развитие событий, не имеющих, на первый взгляд, каких-либо причинно-следственных связей, является многослойной материализацией метафоры “сон-смерть”, которая определяет онтологию моделируемого континуума и его доминантные аксиологические характеристики.

Мунлайт Коув становится своеобразным полигоном для испытания новейших биолого-компьютерных технологий, применение которых позволит, по замыслу их создателя Шаддака, получить власть над человечеством. Провинциальная замкнутость городка предоставляет ему возможность использовать всю власть для реализации “комплекса сверхчеловека”, который доминирует в сознании ученого.

Многочисленные информативно-сигнальные реплики связаны с первыми впечатлениями Сэма Букера, агента ФБР, при въезде в город: “Вид был вполне унылый и обиденный, и все же внутри... заняло от какого-то томительного предчувствия: что-то здесь было не так... Казалось, там, внутри, происходит что-то страшное, и кто-то специально хочет скрыть это от чужих глаз... Он приехал сюда, в Мунлайт Коув, потому что люди здесь умирали слишком часто, а официальные объяснения были весьма невразумительны и туманны; но инстинкт подсказывал ему, что истинная причина, когда она откроется, ошеломит и потрясет общество” (4, с.18-19).

Наукове видання

Біблія і культура

Збірник наукових статей

Випуск 5

Літературний редактор – *Дащенко О.І.*

Технічне редагування – *Микитюк А.М.*

Художнє оформлення та комп'ютерне макетування – *Бакай В.В.*

Біблія і культура: Збірник наукових статей. Вип. 5. / За редакцією
А.Є. Нямцу. – Чернівці: Рута, 2003. – 312 с.

ISBN 966 – 568 – 664 – 5

У збірнику вміщено статті, в яких розглядаються актуальні проблеми теорії літератури, порівняльного літературознавства, культурології, а також літературознавчі, філософсько-теологічні та лінгвістичні проблеми функціонування легендарно-міфологічного та біблійного сюжетно-образного матеріалу в культурі різних часів і народів.

Для літературознавців, лінгвістів, культурологів, філософів, а також усіх, хто цікавиться проблемами розвитку світової культури.

ББК 83.001.91 + 86.210.36 + 71.0

Б-595

Реєстраційне свідоцтво ДК №891 від 08.04.2002 р.

Підписано до друку 16.12.2003. Формат 60x84/8.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 46,5. Обл.-вид.арк. 46,9. Замовлення 128-п.

Друкарня видавництва "Рута" Чернівецького національного університету
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.